
Jihoslovanská frazeologie kontrastivně

Pavel Krejčí / Elena Krejčová (eds.)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#453

#453

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Jihoslovanská frazeologie

kontrastivně

Pavel Krejčí / Elena Krejčová (eds.)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#453

BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Jihoslovanská frazeologie kontrastivně / Pavel Krejčí a Elena Krejčová (eds.). – Vydání první. – Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. – 142 stran. -- (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 453)

Český, slovinský, srbský a bulharský text, anglické resumé
ISBN 978-80-210-8372-1

811.163 * 81'373.7 * 81-114

- jihoslovanské jazyky
- frazeologie
- kontrastivní lingvistika
- kolektivní monografie

811.163 – Jihoslovanské jazyky [11]

Recenzovali: doc. Nadežda Staljanova, Ph.D. (Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského)
doc. Vladislav Milanov, Ph.D. (Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8722-4 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-8372-1 (brožovaná)

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/

CZ.MUNL.M210-8372-2016

OBSAH

Úvod	7
PAVEL KREJČÍ Česká, slovenská, chorvatská, srbská a bulharská frazeologie v polovině druhé dekády nového století (pokus o srovnávací rekapitulaci)	11
MÁRIA DOBRÍKOVÁ Reflexia hudobnej konceptosféry vo frazeológii	33
MILINA SVÍTKOVÁ Hudobné komponenty <i>trúba</i> : <i>truba</i> ako konštrukčné prvky chorvátskych a slovenských frazém	39
SVETLANA КМЕЦОВÁ Podpira žena tri vogale hiše?	45
SAŠA VOJTECHOVÁ POKLAČ Frazemi z glasbeno sestavino na športnih straneh slovenskih časopisov (na primeru časopisov <i>Ekipa24</i> , <i>Dnevnik</i> in <i>Delo</i>)	59
MILVIA GULEŠIĆ MACHATA Ovladavanje frazemima u hrvatskom kao drugom i stranom jeziku	73
МОНИКА ФАРКАШ БАРАТИ Езиковата картина на смъртта през призмата на фразеологични паралели в унгарски, български и сръбски	80

МАРИЯ ДУДАШ	
Национални стереотипи в българската и унгарската фразеология	86
ДАНИЕЛА КОНСТАНТИНОВА	
Фразеологизми с компоненти <i>шапка</i> и видове шапки (върху материал от български и словашки език)	94
ЕЛЕНА КРЕЙЧОВА	
Фразеологизми с компонент <i>дъщеря</i> и <i>син</i> в български и чешки и тяхната разпознаваемост от носители на езика	100
РАДОСТ ЖЕЛЕЗАРОВА	
За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми (с оглед на славянско-българския превод)	110
ИЛИЯНА ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА	
За фразеологичния статус на терминологичните съчетания	120
Literatura / literatúra	130
Литература	136
Summary	140

Na vzniku monografie *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* se podílelo dvanáct autorů ze sedmi zemí – Bulharska, Česka, Chorvatska, Maďarska, Polska, Slovenska a Slovinska. Vytvořili dílo, které má jeden společný jmenovatel: frazeologii jihoslovanských jazyků. V jednotlivých kapitolách se čtenář seznámí s bulharskou, chorvatskou, srbskou a slovinskou frazeologií v kontrastu především s češtinou a slovenštinou, ale také polštinou, ruštinou nebo maďarštinou.

V první kapitole nazvané *Česká, slovenská, chorvatská, srbská a bulharská frazeologie v polovině druhé dekády nového století (pokus o srovnávací rekapitulaci)* se **Pavel Krejčí** zaměřil na nejvýznamnější publikační výstupy (především slovníky, ucelené monografie nebo kontrastivní česko-slovensko-jihoslovanské práce) v česko-slovenském, srbsko-chorvatském a bulharském jazykovém prostoru, a to od počátků moderního frazeologického bádání po současnost. Kapitulu uzavírá jednak abecední přehled jednotlivých výstupů v rámci zkoumaných národních frazeologií a jednak chronologický přehled všech zpracovaných výstupů, který zaznamenává též jejich starší vydání.

Ve druhé kapitole *Reflexia hudobnej konceptosféry vo frazeológii* se **Mária Dobriková** zaměřila na některé slovenské a bulharské frazémy nesoucí (etno)kulturní a (etno)muzikologické informace. Autorka zastává názor, že frazémy s hudebním komponentem vykazují zvláštní asociativní představivost a originálním způsobem tak přispívají do mozaiky slovenského a bulharského jazykového obrazu světa.

Ve třetí kapitole *Hudobné komponenty „trúba : truba“ ako konštrukčné prvky chorvátskych a slovenských frazém* se **Milina Svítková** soustředila na klasifikaci a interpretaci slovenských a chorvatských frazémů, které mají ve své struktuře substantivní komponent z oblasti hudby, a to název dechového nástroje – *trubky* (slov. *trúba*,

chorv. *truba*). Pozornost věnuje především etnografickým a muzikologickým charakteristikám tohoto hudebního nástroje a tomu, jak se tyto vlastnosti projevují v sémantice příslušné frazeologické jednotky.

Ve čtvrté kapitole *Podpira žena tri vogale hiše?* (čes. *Podpírá žena tři rohy domu?*) se autorka **Svetlana Kmecová** zaměřila na jazykový obraz ženy coby manželky ve slovenské a slovinské frazeologii, konkrétně na frazémy vztahující se k svatbě. Všimá si přitom, že přes jisté rozdíly mezi pozicí ženy na veřejnosti a v domácím prostředí je role ženy tak, jak ji společnost vnímá, spojená především s domácností a rodinou, což se částečně odráží i ve frazeologii.

V páté kapitole *Frazemi z glasbeno sestavino na športnih straneh slovenskih časopisov (na primeru časopisov Ekipa24, Dnevnik in Delo)* (čes. *Frazémy s hudebním komponentem na sportovních stránkách slovinských časopisů [na příkladu časopisů Ekipa24, Dnevnik a Delo]*) popisuje **Saša Vojtechová Poklač**, jak se frazémy s hudebními komponenty prosazují v jazyce psané sportovní žurnalistiky ve Slovinsku, a zajímá se mj. o to, ve kterých částech analyzovaných článků se tyto frazémy vyskytují a zda při jejich užití nedochází k případným odchylkám od spisovné normy.

V šesté kapitole *Ovladavanje frazemima u hrvatskom kao drugom i stranom jeziku* (čes. *Ovládnutí frazémů v chorvatštině jako druhém a cizím jazyce*) se **Milvia Gulešić Machatová** zaměřila na adekvátnost výskytu chorvatských frazémů při výuce chorvatštiny jako druhého a cizího jazyka. Hledá přitom mj. odpověď na otázku, v jakém okamžiku jazykové výuky by se frazémy měly objevit a jaká kritéria zvolit pro jejich výběr.

V sedmé kapitole *Езикова та картина на смъртта през призмата на фразеологични паралели в унгарски, български и сръбски* (čes. *Jazykový obraz smrti prizmatem frazeologických paralel v maďarštině, bulharštině a srštině*) zpracovává **Mónika Farkas Baráthiová** obraz smrti coby kulturně-spoolečenské reality tak, jak se projevuje ve frazeologii uvedených tří srovnávaných jazyků.

V osmé kapitole *Национални стереотипи в българската и унгарската фразеология* (čes. *Národní stereotypy v bulharské a maďarské frazeologii*) **Mária Dudásová** představuje maďarské a bulharské frazémy nesoucí ve své struktuře etnonymický komponent a všimá si mj. sémantiky frazémů obsahujících etnonyma *Cikán* a *Žid*.

V deváté kapitole *Фразеологизми с компоненти „шапка“ и видове шапки (всрху материал от български и словашки език)* (čes. *Frazémy s komponentem „klobouk“ a jiné druhy pokrývky hlavy [na materiálu z bulharského a slovenského jazyka]*) **Daniela Konstantinová** analyzuje a srovnává motivaci a sémantiku bulharských a slovenských frazémů s tímto typem oděvního doplňku.

V desáté kapitole *Фразеологизми с компонент „дъщеря“ и „син“ в български и чешки и тяхната разпознаваемост от носители на езика* (čes. *Frazémy s komponentem „dcera“ a „syn“ v bulharštině a češtině a jejich rozpoznatelnost ze strany rodilých mluvčích*) se **Elena Krejčová** zabývá nejen komparativní analýzou příslušných bulharských

a českých frazémů, ale zkoumá též aktuální otázku jejich znalosti (a tudíž i schopnosti je identifikovat a reprodukovat) ze strany rodilých mluvčích.

V jedenácté kapitole *За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми (с оглед на славянско-българския превод)* (čes. *O některých nepřesnostech a chybách v překládání frazémů [se zaměřením na slovansko-bulharský překlad]*) autorka **Radost Železarovová** dochází k závěru, že podstatnou roli při překládání frazeologie hraje jazyková kompetence překladatele a s ní spojená znalost frazémů nejen cizího, ale také rodného jazyka. Příklady různých překladatelských řešení uvádí na materiálu českých frazémů shromážděných z prozaických textů a jejich bulharských překladů.

V poslední, dvanácté kapitole nazvané *За фразеологичния статус на терминологичните съчетания* (čes. *O frazeologické povaze terminologických slovních spojení*) se **Иiana Genew-Puhalewová** zabývá otázkou, do jaké míry lze víceslovné termíny považovat za frazeologické jednotky, jakými kritérii je třeba se řídit při hledání příslušné odpovědi a dotýká se tak mj. i otázky určování hranic frazeologie. Problematiku zkoumá na bulharském jazykovém materiálu.

ČESKÁ, SLOVENSKÁ, CHORVATSKÁ, SRBSKÁ A BULHARSKÁ FRAZEOLOGIE V POLOVINĚ DRUHÉ DEKÁDY NOVÉHO STOLETÍ (POKUS O SROVNÁVACÍ REKAPITULACI)

Pavel Krejčí

Title: Czech, Slovak, Croatian, Serbian and Bulgarian phraseology in the second decade of the new century (attempt to comparative recapitulation)

Abstract: The text deals with a contrastive recapitulation and a selective analysis of the main publications, dealing with the Czech, Slovak, Croatian, Serbian and Bulgarian phraseology – from the beginning of the modern scientific research till 2015.

Key words: phraseology; idiomatics; Czech phraseology; Slovak phraseology; Croatian phraseology; Serbian phraseology; Bulgarian phraseology; phraseological dictionaries

Frazeologie jako vědecká disciplína se ve své moderní podobě dostává trvale do centra pozornosti vlastně až po druhé světové válce (díky sovětskému lingvistovi V. V. Vinogradovi). V jednotlivých národních lingvistických bádáních začíná rozpracování frazeologické problematiky o něco později, v řadě případů právě pod přímým vlivem bohatých výsledků sovětského frazeologického bádání. Cílem tohoto rekapitulačního příspěvku je shrnout a porovnat úspěšné i méně úspěšné kapitoly frazeologického bádání v českém, slovenském, chorvatském, srbském a bulharském prostředí za posledních přibližně čtyřicet let. V centru našeho zájmu budou především:

- 1) monografie, ve kterých jejich autor poprvé zevrubně popisuje frazeologii jako relativně samostatnou jazykovědnou disciplínu a jež představují jak teoretické uchopení samotné disciplíny, tak i pokus o komplexní výzkum zvláštností určité národní frazeologie;
- 2) výkladové frazeologické slovníky, v nichž je shromážděno bohatství určité ná-

- rodní frazeologie a které tímto způsobem mj. dokazují způsobilost příslušných jazykovědců-lexikografů takový slovník vytvořit;
- 3) překladové frazeologické slovníky, ovšem s nutným zaměřením na takové, které obsahují frazeologický materiál našich pěti sledovaných jazyků;
 - 4) další frazeologické publikace, jako např. bibliografie, terminologické příručky, specializované frazeologické monografie nebo slovníky, monografie, které se zabývají analýzou frazeologie námi vybraných pěti jazyků apod.

1. Monografie¹

Prvním z našich pěti jazyků, v němž se objevuje monografie napsaná s vysokou odbornou erudicí, je slovenština. Jozef MLACEK² poté, co publikoval svou doktorskou disertaci *Zo syntaxe frazeologických jednotiek* (1972 – s ohledem na její zaměření jsme ji však zařadili do jiné skupiny), vydal knihu *Slovenská frazeológia* (1977), v níž rozpracoval frazeologii především z teoretického hlediska. Popsal a okomentoval v ní začátky moderního frazeologického bádání a současný stav této vědecké disciplíny na Slovensku. Ještě před Mlackem se však objevuje samostatně rozpracovaná kapitola *Frazeológia* v učebnici Pavla ONDRUSE *Slovenská lexikológia II* (1972).³ Nejplodnějším obdobím pro tento typ odborného zkoumání jsou ovšem osmdesátá léta 20. století. V roce 1982 vycházejí dva učební texty o frazeologii – v Česku *Idiomatika a frazeologie češtiny* Františka ČERMÁKA, v Bulharsku *Българска фразеология* Ketí NIČEVOVÉ.⁴ V roce 1984 vychází už druhé, přepracované a doplněné vydání *Slovenské frazeologie* Jozefa MLACKA, zatímco v Česku se v roce 1985 objevuje publikace *Česká lexikologie*, jejímiž autory jsou Josef FILIPEC a František ČERMÁK. Významné místo v ní zaujímá oddíl *Frazeologie a idiomatika*, jejímž autorem je druhý jmenovaný. Na Čermákův podrobný popis české frazeologie podaný v *České lexikologii* lze bez výhrad nahlížet jako na českou frazeologickou „monografii“. O další rok později vycházejí v Bulharsku hned dvě práce spojené s bulharskou frazeologií. Jejich autorkou je Vesa KJUVLIEVOVÁ-MIŠAJKOVÁ. Jedna nese název *Фразеологизмите в българския език*, o té druhé se zmíníme později. S ohledem na teorii autorka představuje poněkud odlišné chápání frazeologie než K. Ničevová, což je patrné mj. z řady polemických statí v časopise *Български език* (Dobříková 2008: 18). Teprve následující rok (1987)

1 Ediční poznámka: struktura některých kapitol knihy vyžaduje kvůli snadnější orientaci použití číslování, aby tak byly lépe odděleny dílčí podkapitoly.

2 Jelikož se jedná o přehledovou kapitolu, příjmení uváděných osob budeme kvůli snadnější orientaci psát až na výjimky plynoucí z kontextu velkými písmeny.

3 Viz recenze Jiřího Damborského (1974).

4 Rok vydání této vysokoškolské příručky není jednoznačný – sama autorka uvádí rok 1983 (Ankova-Ničeva 1993: 458, 461), kdežto J. Lichtenbergová rok 1982 (Lichtenberg 2001: 8).

vydala svou plnohodnotnou monografii *Българска фразеология* Keti NIČEVOVÁ. Bohaté množství frazeologických monografií vydaných v této dekádě završují dva výstupy z roku 1989 – metodická příručka *Frazeológia v škole* Slováka Františka MIKA a oddíl *Frazeologija* tvořící část příručky nazvané *Leksikologija* chorvatské lingvistky Jasny MELVINGEROVÉ. Z uvedených údajů je patrné, že osmdesátá léta 20. století mají v námi sledovaných jazykových prostředích pro rozvoj frazeologie jakožto moderní vědecké disciplíny značný význam. Tato skutečnost bude dále podpořena ještě jedním druhem odborných publikací (především slovníkového charakteru – viz dále).

Po publikačním „boomu“ teoreticky zaměřených prací v osmdesátých letech následovala téměř dvacetiletá vydavatelská pauza přerušena pouze novou, subtilnější monografií (170 stran) Jozefa MLACKA nazvanou *Tvari a tváre frazém v slovenčine* (2001). Tuto pauzu ukončilo jednak druhé vydání zmíněné nové Mlakovy práce (2007), ale především tři nové monografie, které shodou okolností představovaly souborná vydání plodů bohaté badatelské činnosti pionýrů české, slovenské a chorvatské frazeologie: sedmisetstránková *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (2007) Františka ČERMÁKA, téměř třísetstránková *Hrvatska frazeologija* (2007) Antice MENACOVÉ a téměř čtyřsetstránkové *Štúdie a state o frazeológii* (2008) Jozefa MLACKA. Trojici, resp. čtveřici nových publikací doplňuje přibližně dvousetstránkový *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (2009), jehož autory jsou Jozef MLACEK, Dana BALÁKOVÁ a Viera KOVÁČOVÁ. Kniha ovšem přesahuje slovenský jazykový rámeček. Za nejnovějším bulharským monografickým počinem (*Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология* [2013]) o rozsahu 360 stran stojí Stefana KALDIEVOVÁ-ZACHARIEVOVÁ. Její práce je ovšem – jak napovídá titul – součástí širšího (třísvazkového) projektu Ústavu pro jazyk bulharský Bulharské akademie věd zachycujícího zevrubně bulharskou lexikologii a frazeologii.⁵

2. Výkladové frazeologické slovníky

2.1. Primární výkladové frazeologické slovníky – tato podskupina je spojená s českou, (srbo)chorvatskou a bulharskou frazeologií. Zajímavé je, že se mezi sebou odlišují jak co do množství sebraného materiálu, tak i co do metodologie a doby vydání. Už v sedmdesátých letech vyšel dvousvazkový *Фразеологичен речник на българския език* (sv. I: 1974, sv. II: 1975; Keti NIČEVOVÁ, Sijka SPASOVOVÁ-MICHAJLOVOVÁ, Kristalina ČOLAKOVOVÁ). Frazeologické jednotky v něm zachycené jsou uspořádány abecedně podle prvního slova jednotky; na konci druhého

⁵ Další svazky projektu *Българска лексикология и фразеология* jsou: *Том 1: Българска лексикология* autorem L. Krumovové-Cvetkovové, D. Blagoevové, S. Kolkovské, E. Pernišké a M. Božilovové (2013) a *Том 3: Проблеми на общата лексикология* autora I. Kasabova (2013).

svazku je rejstřík autosémantických lexikálních jednotek, které se ve shromážděných frazeologických jednotkách nacházejí (jsou jejich komponenty). U každého komponentu je uveden přehled frazémů, v nichž se nachází. V roce 1982 vychází jednosvazkový *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa MATEŠIĆE. Od roku 1983 začíná vycházet *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, který nakonec dosáhne čtyř svazků (sv. I: *Přirovnání*, 1983; sv. II: *Výrazy neslovesné*, 1988; sv. III: *Výrazy slovesné A–P, R–Ž*, 1994; sv. IV: *Výrazy větné*, 2009; autorský kolektiv pracuje pod vedením Františka ČERMÁKA, Jiřího HRONKA a Jaroslava MACHAČE (hl. red.), práce na sv. IV pak jako hlavní redaktor řídí František ČERMÁK). Z uvedených tří „vlajkových“ slovníků se pouze ten český dočkal druhého vydání – první tři svazky byly po revizi a doplnění znovu vydány v roce 2009 – spolu se IV. svazkem; původní dvě části *Výrazů slovesných* byly už sjednoceny do jedné knihy. Frazémy v SČFI jsou seřazeny abecedně podle sémanticky klíčového komponentu (stejný systém pro svůj slovník ostatně zvolil i J. Matešić). Ve srovnání s bulharským a (srbo)chorvatským slovníkem ale jen SČFI obsahuje cizojazyčné ekvivalenty českých frazémů (anglický, německý, francouzský a ruský).

2.2. Výkladové frazeologické slovníky s nižším počtem frazémů

2.2.1. Významnější slovníky této kategorie byly vydávány ponejvíce v Bulharsku. Nejstarším slovníkem v této kategorii je v našem přehledu *Нов фразеологичен речник на българския език* (1993) Keti ANKOVŮVÉ-NIČEVOVÉ, který ale spíše jen doplňuje a rozšiřuje materiál zachycený ve dvousvazkovém bulharském frazeologickém slovníku z poloviny sedmdesátých let. Autonomní frazeografické příručky spadající do této kategorie začaly vycházet především v první dekádě nového století: v Bulharsku vyšel *Фразеологичен речник на българския език* (2002) Miry NIČEVOVÉ, v Chorvatsku *Hrvatski frazeološki rječnik* (2003, 2014) Antice MENACOVÉ, Željky FINK ARSOVSKÉ a Radomira VENTURINA a v Srbsku nejprve *Мали српски фразеолошки речник* (2007), o pět let rozšířený na *Фразеолошки речник српског језика* (2012) Đorđe OTAŠEVIĆE. FRBE Miry Ničevové představuje slovník pro širší veřejnost a zahrnuje též řadu nových nebo dosud ve starších slovnících nezaznamenaných frazémů. HFR i Otaševičovy slovníky jsou zase první, které ve svém názvu nesou atribut *chorvatský*, resp. *srbský*. Objemy HFR i FRSJ jsou však ve srovnání s Matešićovým FRHSJ výrazně skromnější. Některé slovníky v této kategorii mají společné to, že v současné době ve svých zemích fungují jako fakticky nejrozsáhlejší dostupné frazeologické slovníky (bulharský FRBE, srbský FRSJ, chorvatský HFR). Kromě bulharských slovníků ty ostatní spojuje také to, že byly vydány více než jednou – chorvatský HFR ani srbský FRSJ se ovšem ke svým starším podobám explicitně v předmluvách z různých, nejspíše pragmatických a extralingvistických důvodů nehlásí – HFR z roku 2014 má HFR z roku 2003 uveden jen v bohatém seznamu svých lexikografických zdrojů (kde má mj. i Otaševičův MSFR), autor FRSJ však v analogickém seznamu o jeho předchůdci MSFR „taktně mlčí“.

2.2.2. Do téže skupiny můžeme zařadit ještě další frazeologické slovníky, ty se však od předchozích liší především výrazněji omezeným počtem frazémů, což bývá mnohdy dáno jejich předurčením (pro širokou veřejnost, pro studenty filologických zaměření, pro novináře atd.). V daném jazykovém prostoru jim co do významu až na jednu výjimku patří nejvýše druhá, spíše však třetí pozice, řada z nich už také není dostupná v běžné obchodní síti. Chronologicky prvním slovníkem, který jsme s ohledem na objem zařadili do této podskupiny, je *Malý frazeologický slovník* (1974, 1977, 1983, 1988, 1989) Eleny SMIEŠKOVÉ určený studentům a taktéž široké veřejnosti. V rámci celé skupiny 2.2. je to jednoznačně nejčastěji vydávaný frazeologický slovník, který je ve svém jazykovém prostředí současně slovníkem primárním, tj. nic obsáhlejšího zatím slovenská frazeografie nemá. Nejvíce slovníků této podskupiny opět vzniklo v bulharském prostředí: různým kategoriím posluchačů vysokých škol byly či jsou určeny *Кратък български фразеологичен речник* (1981) Zdravky ALEKSANDROVOVÉ a Palmy BOGDANOVÉ, *Малък фразеологичен речник на българския език* (1999) Věrbaņa VĀTOVA, jenž vyšel v edici *Учебен полилексикон*, a nejnovější *Фразеологичен речник на българския език А–Я* (2014) Marie BANOVOVÉ a Stameny DIMOVOVÉ. Na srbské straně vyšly teprve relativně nedávno v rozmezí dvou let hned dva menší lexikografické projekty: již zmíněný *Мали српски фразеолошки речник* (2007) Đorđe OTAŠEVIĆE, jenže už o jeden rok dříve se objevila brožovaná školská příručka *Идиому у српском језику*, jejíž autorkou je Tanja MILENKOVIĆOVÁ; u její práce zaujme na první pohled pro slovanský svět neobvyklý způsob označování frazeologických jednotek jako *idiomy* (tento termín chápaný v širším smyslu používá ve své teorii František Čermák). Posledním slovníkem z této podkategorie je český *Slovník synonym a frazeologismů* (1977, 1982) Josefa Václava BEČKY, určený především žurnalistům a za tím účelem poněkud netradičně, ale pochopitelně zahrnující dva lexikálně-sémanticky různé typy jazykových jednotek.

2.3. Výkladové frazeologické slovníky na cestě od starého k modernímu chápání frazeologie – takový typ slovníků jsme zaznamenali jen v Česku a na Slovensku. Můžeme v nich narazit např. na mísení pojmů *frazeologismus* a *fráze*, nedůsledné rozlišování idiomatizovaných a neidiomatizovaných ustálených slovních spojení, důraz na jednotky parémiologického charakteru, zastaralou a z dnešního hlediska již nevhodnou terminologii apod.⁶ Slovníků patřících do této kategorie jsme zaznamenali pět: na slovenské straně *Slovenské příslovia, porekadlá a úslovia* (1965, 1975, 1996 /ed. J. Mlacek jako *Slovenské příslovia a porekadlá/*, 2005 /vyd. jako *Slovenské příslovia, porekadlá, úslovia a hádanky/*, první vydání je však už z roku 1896 a mělo český název *Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví*, slovník sestavil Adolf Peter ZÁTU-RECKÝ) a *Slovenský frazeologický slovník* (1931 a 1934–37, Peter TVRDÝ), na české

6 Více o dějinách české frazeologie viz např. Čermák (2007: 482–487).

straně pak dva svazky *Českých přísloví* (A–N 1911, O–Ž 1913, nově 2013, sestavil Václav FLAJŠHANS), dále *Slovník českých vazeb a rčení* (1916, 1924, sestavil Jan MAŠÍN) a *Lidová rčení* (1947, 1963, 1996, 2000, 2009, sestavil Jaroslav ZAORÁLEK). Jak je patrné z poměrně častého vydávání, značné popularity se dodnes těší příručky A. P. Zátureckého a J. Zaorálka.

3. Překladové frazeologické slovníky

Překladové frazeologické slovníky obsahující dvojici některých ze sledovaných jazyků, tj. češtiny, slovenštiny, chorvatštiny, srbštiny nebo bulharštiny, byly vydány výhradně v bývalé Jugoslávii. Hned dva vyšly v osmdesátých letech, což dokazuje, jak mimořádně plodné desetiletí to pro frazeologie námi sledovaných jazyků bylo. Nic na tom nemění fakt, že oba byly určeny především pro výukové účely. Novosadským slovakistům byl určen *Фразеолошки речник српскохрватског језика; српскохрватско-словачки* (1984), připravili ho Jovan KAŠIĆ, Vladislava PETROVIĆOVÁ a slovenskou část Želmira SPASIĆOVÁ. Slovník byl součástí minisérie překladových frazeologických slovníků zaměřených na jazyky obyvatel Vojvodiny (kromě slovenštiny byly takto zpracovány ještě základní frazeologické překladové ekvivalenty maďarské [1983], rumunské [1985] a rusínské [1989]), na všech čtyřech slovnících se přitom podíleli Jovan Kašić a Vladislava Petrovićová (dnes Ružićová). Záhřebským slovakistům a bohemistům byl zase určen *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik* (1986), který vytvořily Antica MENACOVÁ, Dubravka SESAROVÁ a Renata KUCHAROVÁ. Ani tento chorvatský slovník není solitérním počinem – vyšel totiž v edici *Mali frazeološki rječnici*, kterou řídila A. Menacová a v níž vyšla řada překladových slovníků jak s jazyky světovými, tak i jinými. Tentýž slovník byl opětovně vydán v roce 1998, už však pod modifikovaným názvem *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik (s indeksom čeških i slovačkih frazema)*. Třetí překladový lexikografický počín – *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (2006, kolektivní dílo pod hlavní redakcí Željky FINK ARSOVSKÉ) – představuje pokus o vícejazyčný frazeologický slovník, který obsahuje určitý typ frazeologických jednotek, v daném případě se strukturou přirovnání.

Jak z uvedeného vyplývá, výše uvedené frazeologické slovníky můžeme chápat jako sympatický pokus o účelovou mnohojazyčnost v překladové frazeografii, na druhou stranu se však tento přístup nevyhnul některým negativním aspektům: tak např. srbsko-slovenský ani chorvatsko-češko-slovenský slovník neuvádějí žádné lingvistické charakteristiky, k srbským, resp. chorvatským frazémům jen mechanicky přiřazují jejich slovenské, resp. české a slovenské ekvivalenty (pravdou ovšem je, že charakter obou edicí důslednější zpracování neumožňuje). U druhé chorvatské frazeografické publikace zase může zarazit, že z celkových 440 stran je téměř 240 věnovaných předmluvě, základním informacím o slovníku, rejst-

říku a seznamu zdrojů – to vše v devíti jazycích. V žádném případě nechceme těmito kritickými postřehy kvalitu zmíněných slovníků snižovat. Zejména druhý chorvatský případ ale ukazuje, že tvorbu takového vícejazyčného slovníku přirozeně doprovází řada obtíží a výzev a že nutnost činit kompromisy nemusí být vždy ve prospěch daného díla.

4. Další publikace (specializované frazeologické monografie nebo slovníky /nářeční nebo diachronní frazeologie aj./, monografie kontrastivního charakteru, které se zabývají analýzou frazeologie námi vybraných pěti jazyků v nejrůznějších kombinacích, terminologické příručky, bibliografické souhrny apod.)

V posledním bodu našeho přehledu se budeme zabývat publikacemi, které zpracovávají nějaký dílčí aspekt frazeologie – buď v rámci jednoho jazyka, nebo ve srovnávacím plánu.

4.1. Specializované monografie a slovníky – tento typ publikací mívá velmi podobnou strukturu – jejich první část představuje obvykle teoretickou analýzu nějakého konkrétního typu frazému (ať už z hlediska formálního, sémantického nebo obou). Za teoretickou částí většinou následuje více či méně rozsáhlý slovník zpracovávaného typu frazémů, přičemž obě části jsou co do rozsahu přibližně srovnatelné. Proto je poměrně obtížné takové hybridní publikace chápat výhradně jako monografie nebo pouze jako slovníky.

4.1.1. Formální aspekt byl hlavním tématem čtyř monografií – syntax frazémů analyzovala vůbec nejstarší práce, která se v našem přehledu nachází, a to publikovaná doktorská disertace Jozefa MLACKA (*Zo syntaxe frazeologických jednotiek*, 1972), frazeologizovanými verbonominálními syntagmaty se zabývala první monografie srbské lingvistky Dragany MRŠEVIĆ-RADOVIĆOVÉ (*Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, 1987), ustálená přirovnání zas byla předmětem analýzy bulharské frazeoložky Vesy KJUVLIEVOVÉ-MIŠAJKOVÉ (*Устойчивите сравнения в българския език*, 1986) a rovněž její chorvatské kolegyně Željky FINK ARSOVSKÉ (*Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 2002).

4.1.2. Tematický aspekt byl nosným principem práce srbské autorky Vladislavy PETROVIĆOVÉ (*Новинска фразеологија*, 1989), dvou publikací slovenských autorek Emy KROŠLÁKOVÉ a Kataríny HABOVŠTIAKOVÉ (*Človek v zrkadle frazeológie*, 1990; *Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii*, 1996), taktéž dvou prací Češky Evy MRHAČOVÉ (*Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*, 1999; *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*, 2000), Bulhara Vár-bana VĀTOVA (*Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библијски*

произход, 2002), už zmíněné Dragany MRŠEVIĆ-RADOVIĆOVÉ (*Фразеологија и национална култура*, 2008) a z hlediska chronologie nakonec další Slovenky – Dany BALÁKOVÉ (*Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie. Fond somatických frazém*, 2011).

4.1.3. Diachronní aspekt pohledu na frazeologii je přítomen v knihách chorvatské autorky Ljiljany KOLENIĆOVÉ (*Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*, 1998; *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*, 2006).

4.1.4. Sběr a analýza nářeční frazeologie je pak doménou dalších chorvatských frazeologů: Dinka MATKOVIĆE (*Rječnik frazema i poslovice govora Vrboške na otoku Hvaru*, 2004), Miry MENAC-MIHALIĆOVÉ (*Frazeologija novoštokavskih ikauskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*, 2005) a autorských dvojic Jela MARESIĆOVÁ – Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ (*Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, 2008), Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ – Antica MENACOVÁ (*Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, 2011) a Antica MENACOVÁ – Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ (*Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću*, 2014).

4.1.5. Zvláštní postavení má v této skupině obsahově dosti rozsáhlý bulharský slovník zaměřený na frazeologickou synonymii, jehož autorkou je Ani NANOVOVÁ (*Фразеологичен синонимен речник на български език*, 2005).

Z uvedených roků vydání je zřejmé, že tento typ frazeologických publikací vychází průběžně ve všech sledovaných jazycích od druhé poloviny osmdesátých let nepřetržitě prakticky dosud. Určitě zaujme nebývale bohatá chorvatská produkce (osm titulů) „vyživovaná“ především systematickým publikováním výsledků bádání v chorvatské nářeční frazeologii (pět titulů). Tři tematicky a typologicky různorodé tituly vyprodukovala bulharská frazeologie (velký slovník fraz. synonym, biblická frazeologie, přirovnání) a rovněž srbská (verbonominální frazémy, publicistická frazeologie, lidová frazeologie). Naproti tomu tři tematicky velice blízké tituly vyšly na Slovensku (příroda, člověk, somatická frazeologie) a dva v Česku (příroda, somatická frazeologie).

4.2. Srovnávací monografie – tento typ publikací obsahuje teoretické zpracování určité otázky nebo jistého typu frazémů, na rozdíl od předchozích však ve srovnávacím aspektu. Co se týče kontrastivních výzkumů týkajících se našich pěti jazyků navzájem, takto zaměřený typ publikací se vyskytuje poměrně zřídka. Do této chvíle byly vydány čtyři takové monografie – dvě obsahují slovensko-bulharskou srovnávací frazeologii (Mária KOŠKOVÁ: *Z bulharsko-slovenskej frazeológie*, 1998 a Mária DOBRÍKOVÁ: *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*, 2008, 2014), jedna česko-bulharskou (Pavel KREJČÍ: *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*, 2006) a jedna česko-bulharsko-srbskou (Pavel KREJČÍ: *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu. Kontrastivní analýza*, 2015).

4.3. Terminologický slovník – slovníků, v nichž je zpracována lingvistická terminologie, je relativně mnoho. Zahrnují přirozeně též frazeologickou terminologii. Ne vždy se ovšem můžeme plně spolehnout na výklad, který tyto slovníky nabízejí, neboť informace v nich uvedené nemusí být dostatečně aktuální, úplné, přesné. A pokud si uvědomíme, že terminologický aparát frazeologie a idiomatické stálosti není dostatečně stabilizovaný, a to ani v rámci jedné národní jazykovědy, nepřekvapuje poptávka po nějakém vyčerpávajícím a kvalitně zpracovaném slovníku frazeologické terminologie. Takový slovník se v inkriminovaných jazykových prostředích podařilo vydat zatím jen kolektivu slovenských frazeologů pod vedením Jozefa MLACKA a Petera ĎURČA (*Frazeologická terminológia*, 1995). Slovník rokem svého vydání fakticky uzavírá první velkou etapu frazeologického bádání v námi sledovaných zemích a jeho značný význam tkví mj. v tom, že jednotlivé termíny vykládá nejen ze slovenského pohledu, ale též z hlediska výkladů jiných frazeologických teorií.

4.4. Bibliografické souhrny – abychom si mohli představit šíři té které národní frazeologie (ve smyslu lingvistické disciplíny) a zhodnotit její konkrétní vědecké úspěchy, ideální je nahlédnout do příslušné bibliografické příručky, pokud ovšem taková existuje. Zatím poslední bibliografie určité národní frazeologie byla vydána v Chorvatsku (*Bibliografija hrvatske frazeologije*, 2010, autorky Željka FINK ARSOVSKÁ, Barbara KOVAČEVIĆOVÁ a Anita HRNJAKOVÁ). Přibližně o jedno desetiletí dříve vyšla obdobná příručka v Německu, jenže pro bulharskou frazeologii (*Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie*, 2001, autorka Julija LICHTENBERGOVÁ). O dalších deset let zpět svou bibliografii získala slovenská frazeologie (*Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*, 1992, autoři Peter ĎURČO, Jozef MLACEK, Jana SKLADANÁ a Zuzana PROFANTOVÁ). Analogická publikace zatím chybí pro českou a srbskou frazeologii, což překvapuje především u prvně jmenované s ohledem na hloubku teoretického popisu české frazeologie a idiomatické stálosti a skvělé výsledky české frazeografie. Slovenská frazeologie by si zase zaslouhovala důkladnou aktualizaci své bibliografie, neboť za poslední čtvrtstoletí vzniklo množství nových, mnohdy zásadních článků, studií a monografií, které by si své systematické bibliografické zpracování jistě zasloužily.

5. Závěr

Porovnáme-li dosažené publikační úspěchy české, slovenské, chorvatské, srbské a bulharské frazeologie od sedmdesátých let 20. století do této chvíle, každé z uvedených jazykových prostředí má čím se pochválit, třebaže rozdíly v dílčích typech výstupů jsou někdy značné. Za připomenutí jistě stojí český čtyřsvazkový slovník, slovenská terminologická příručka, chorvatské systematické zpracování nářeční